

הרב דוד אריאב

מח"ס פירעך כמור

האם דין "יהרג ואל יעבור" נאמר על כל חילול השם

כל הנאמר להלן לא הגיע להוראה, ואינו בא לדון להלכה למעשה, אלא אך ורק כדיון בסוגיא, וכל הדוגמאות שהובאו אינן אלא לסבר את האוזן ודרך להצגת הצדדים. כמובן שבענינים חמורים של פיקוח נפש ויהרג ואל יעבור, נמסרה ההכרעה אך ורק לגדולי הדור בעלי הוראה ובכל מקרה לגופו.

☆ ☆ ☆

יש לעיין ולחקור האם דין "יהרג ואל יעבור" נאמר על כל סוגי חילול השם. כלומר, הא ניחא שיהרג ואל יעבור על כפיה שיעבור על הדת בפרהסיא שהוא חילול השם חמור, או על כפיה שיעבור על אחת מג' העבירות, כדאיתא בגמרא, ברמב"ם ובשו"ע. אך כיוון שמצינו עוד אופנים של חילול השם, כמו שאמרו ביומא פו: "היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר... רבי יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. יצחק דבי ר' ינאי אמר כל שחביריו מתביישין מחמת שמועתו. אמר רב נחמן בר יצחק כגון דקא אמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא. אביי אמר כדתניא ואהבת את ה' אלקיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו שלמדו תורה אוי להם לבריות שלא למדו תורה פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו". ואופנים אלו לא הובאו בגמרא לענין שחייב למסור נפשו, אלא רק לענין ארבעה חילוקי כפרה שאין לו כפרה אלא במיתתו, אך האם יהרג ואל יעבור עליהם? וננסה לפשוט ספק זה.

אוצר החכמה

ותחילה נדגים ספק זה בכמה ציורים מעשיים שבהם ניתן לראות את חומר הספק:

• אם חולת נפש היתה מכה את בנה הפעוט מכות חזקות ומרעיבה אותו. הילד עמד בפני סכנת חיים ואחד הפתרונות שעמדו בפני העסקנים היה לפנות למשטרה. פניה זו תיגרום לחילול השם ברבים, כיוון שהדבר יגיע לעיתונות והם יפרסמו ששומרי המצוות מכים את ילדיהם ומתעללים בהם. אם על כל סוגי חילול השם נאמר שיהרג ואל יעבור, אזי לכאורה אין היתר לפנות למשטרה, גם תמורת חי הילד, משום חילול השם.

• ראובן היה צריך להשיג תרופה באופן דחוף מאוד. לצורך זה הוא רצה לעקוף את התור בבית המרקחת. עקיפת תור של אדם חשוב ומכובד היא חילול השם בפרהסיא. האם מותר לו לעקוף את התור לצורך פיקוח נפש או שמא בגלל חילול השם הדבר אסור?

• אביו של ראובן אושפז בבית חולים לקראת ניתוח דחוף. הרופא המומחה שעמד לנתחו שוחח עם ראובן לפני הניתוח ובמהלך השיחה הוא דיבר בגנות תלמידי הישיבות. ראובן השיב לו בדברים נכוחים והסביר לו את חשיבות לימוד התורה והגנתה על העולם. הרופא נפגע שלא כיבדו את דעתו, וסירב לבצע את הניתוח. אביו של ראובן נותח על ידי רופא אחר פחות מומחה. האם אכן היה אסור לראובן להחניף לרופא, גם תמורת חיי אביו, משום שבחנופה זו היה חילול השם בפרהסיא (השיחה הייתה ברבים), או שמא משום פיקוח נפש הוא היה צריך להנהן בראשו ולהתרשם מחכמתו ותבונתו של הרופא?

• ראובן מנהל אירגון הצלה המעביד מאות מתנדבים. לצורך האירגון נצרך ראובן להשתמש בטלפון שאינו כשר כיוון שיש בו אפשרויות שימוש שאין בטלפון כשר. השימוש בטלפון הזה גובל בהצלת נפשות כיוון שהוא מאפשר הגעת המתנדבים מהר יותר. ברם, לעומת זאת, ראובן הוא אדם חשוב ומוכר ואם יתפרסם שהוא מחזיק טלפון שאינו כשר, יהיה חילול השם, שיאמרו שאינו שומע לרבנים האוסרים זאת (ולא כולם יודעים שיש לו צורך מיוחד בכך). האם אכן אסור לראובן להחזיק טלפון כזה, גם תמורת חיי אדם, בגלל חילול השם, או שמא חילול השם כזה נדחה מפני פיקוח נפש? אוצר החכמה

• ראובן קיבל איום טלפוני משמעון שאם הוא לא יבטל את העיסקה הוא יפגע בנפשו. אם אכן יהרג ואל יעבור על כל סוגי חילול השם, אזי לכאורה אסור לראובן לפנות למשטרה ולספר על האיום ולבקש את הגנתם, משום ששמעון הוא אדם הנראה כשומר מצוות ויאמרו שהדתיים רוצחים, וכאשר יש חילול השם ברבים, אדם צריך מסור את נפשו.

• אחד מארגוני החסד עסק בגיוס כספים עבור ניתוח דחוף להשתלת כלית. הועלתה הצעה שרב האירגון יפנה למוסד בחו"ל השייך למסיון ומעוניין לסייע במקרים דומים. לצורך זה הרב היה צריך להפגש עם כומר העומד בראש המוסד שבחו"ל ולהתרפס לפניו. האם פניה זו אסורה משום חילול השם, ואסור לעשותה גם כאשר עומד לפנינו חולה שיש בו סכנה?

קעת נבוא לראיות לנידונים אלו:

א"ח 1234567

א. פשטות ההבנה בגמרא הנ"ל ביומא היא, כיוון שחילול ה' חמור יותר מכל העבירות, ואפילו לרבי ישמעאל הסובר שיעבור ואל יהרג על ע"ז, אך אם הדבר נעשה בפרהסיא שיש חילול ה', יהרג ואל יעבור, והיא דרשא מפורשת בתו"כ, הנלמדת מהפסוק ונקדשתי,

מסור עצמך על קדושת שמי, ואמרו שם היכי דמי חילול השם, ואמרו כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר, א"כ רהיטת הדברים ופשטותם היא שגם על זה יהרג ואל יעבור. אך ננסה לקמן להביא ראיות יותר מפורשות, כיוון שאפשר לדחות ולומר, כפי ששמעתי מכמה ת"ח, שחילול ה' שיהרג עליו הוא רק בעובר עבירה בפרהסיא בכפיה שיעבור על הדת, שהוא חילול השם גדול, ואילו חילול ה' של קניית בשר וכדומה, אף שנקרא חילול השם, אך אינו חמור עד כדי יהרג ואל יעבור.

ב. איתא בב"ק פ. "ת"ר מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו ושאלו לרופאים ואמרו אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית, והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חביריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה חזרו לאחוריהם ואמרו לסטים מזויין בביתו של זה ואנו נכנסין אצלו. ישבו ובדקו ולא מצאו בו אלא אותו עון של אותה העז, ואף הוא בשעת מיתתו אמר יודע אני שאין בי עון אלא עון אותה העז שעברתי על דברי חברי". ומשמע שאסור היה לו להביא את העז למרות שהיה בזה משום פיקוח נפש, וצ"ב אמאי. אמנם המהרש"א, מכח קושיה זו, כתב שלא היה בחוליו סכנה, ולכן היה אסור לו להביא את העז, ומשמע שאילו היה בו סכנה היה מותר לו. אך מפשטות הגמרא משמע שהיה בו סכנה, וכן ביאר זאת בספר חסידים (דפוס פארמא) תתתשעז, וז"ל: "הרי אע"פ שלרפואה, נחשב לו עוון. (ומקשה) והלא גדולה מזו עשו ר' יהודה ור' יוסי כשאחזום בולמוס, והוא כמו כן בשביל פיקוח נפש עשה, (ומתיר) אלא בולמוס פעם אחת ואינו ניכר לעולם ועוד יכול לשלם ולפרוע, אבל מעשה עז אתי לידי חילול השם שיאמרו מותר לרעות בהמה דקה בארץ ישראל וחוליו אינו ניכר, אע"פ שזה אינו מן התורה, שמי שישומע קול העז בביתו חושב, הוא אינו חושש בדברי חכמים וזהו חילול השם, ואמרינן בסוף מסכת יומא חילול השם כגון אני אם הייתי הולך ד' אמות בלא תורה ובלא תפילין". ומוכח מהספר חסידים שיהרג ואל יעבור גם על חילול השם של אדם חשוב שילמדו ממנו להקל. ומהמשך לשונו משמע שגם על חילול השם של ר' יוחנן שהלך ארבע אמות בלא תורה הוא בכלל יהרג ואל יעבור.

ג. ושנינו בסוטה מא. אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבוהו חכמים וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה. וגרסינן בגמרא שם ע"ב, תנא משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה שהחניפו לו לאגריפס. ובתוספות שם מא: ד"ה אותו הביאו משם הירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו. ומשמע מכל זה שאסור להחניף אף במקום סכנה. ומאידך כתבו שם התוס' בד"ה כל חז"ל: כל המחניף לחבירו, יש לפרש שלא במקום סכנה אבל במקום סכנה מותר כי ההיא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) עולא אזל לארעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא ח"ו אחזקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה. אמנם גם צריך

להבין מה היתה ההוא אמינא של עולא האם נהג נכון עד שהוצרך לשאול את ר' יוחנן, והרי פשיטא שפיקו"ג דוחה את כל התורה. אלא נראה שהוא הסתפק האם היה חשש חילול השם במעשיו ואז אסור אף במקום פיקוח נפש, וזו הסיבה שאסור היה להחניף לאגריפס אף שהיתה סכנה, כיוון שהיה שם חילול השם בפרהסיא שכולם אומרים לו אחינו אתה. ושו"ר שכ"כ ביד הקטנה דעות פ"י יד ז"ל: "ויותר יתכן ונראה לומר אשר בכמו זה הענין של אגריפס אף אם היה הדבר קרוב ונראה לבוא לידי סכנה, אעפ"כ היו מחוייבים למסור עצמם לסכנה, לפי שהדבר היה בפרסום ברבים במעמד כל ישראל, ובאמרם לו זך אתה בלי פשע, הרי חללו וביזו דת וגזירת המלך ברבים, וכבר בארנו לעיל בהלכות יסודי התורה פרק ז מגודל וכובד הפשע של חילול השם ברבים בפני עשרה מישראל, אשר החיוב למסור עצמו למיתה על זה". ושם לא היה זה מצב של העברה על הדת, ובכל זאת נחשב הדבר לחילול השם עד כדי מסירות נפש. ונראה שזו גם כוונת רבנו יונה בספר שערי תשובה ג קפח וז"ל: וחייב האדם למסור עצמו לסכנה ואל ישיא את נפשו עוון אשמה כזאת, ואמרו רבותינו על ענין אגריפס שהיה קורא בתורה וכשהגיע לפסוק זה לא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות, ואמרו לו אחינו אתה, באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה שחנפו לו לאגריפס". רואים שביאר שחייב למות על חנופה זו שנעשית בפרהסיא, ונראה הטעם משום חילול השם.

אוצר החכמה

ד. כתב היראים במצוה שמ: "את ה' אלקיך תירא ותעבוד ותן כבוד לשמו ושמור מחללו, דכתיב בפרשת אמור: 'ולא תחללו את שם קדשי', ומקרא זה נוקב ויורד עד תהום, ובפירוש לאו זה ידו כל הדווים, כי חילול השם ישנו בכמה דרכים ואין להם שיעור, שכל המבזה אפילו מצוה אחת ומיקל כלל בכבוד שמים, נקרא מחלל את השם, ואם הוא לומד תורה צריך שישמור עצמו מן הכיעור ומן הדומה לו ושלא יבוא לידי חשד, שלא יאמרו עליו דבר רע, ואם עשה כן נקרא מחלל השם, כדאמרינן ביומא פו. היכי דמי חילול השם, אמר רבא כגון אנא דשקילנא בישראל מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, ר' יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. ואע"פ שלא נאמר עליו אלא לאו, מצינו עונשו מרובה יותר משאר עבירות, כדתניא ביומא פ' יוה"כ בארבע חילוקי כפרה, שכל עבירות יש להן כפרה, אבל מי שיש בידו חילול השם אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים לכפר ולא ביסורים למרק, אלא כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבקות אם יכופר העוון הזה לכם עד תמותון. ותנן במס' אבות פ"ד המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם. וצוה הבורא ליהרג אדם ולא יחלל שם שמים, כדתניא בתו"כ ממשמע שנאמר לא תחלל אמור קודש, א"כ למה נאמר ונקדשתי, מסור עצמן וקדש שמי, יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל, במרובין". עכ"ל היראים בשלמות. והעתקתי את כל לשונו, כיוון שרואים ברור שהביא בדיני חילול השם רק דוגמאות של התנהגות של אדם גדול שלמדין ממנו להקל וכדומה, ועל זה סיים ואמר שעל חילול השם יהרג ואל יעבור, ומשמע ברור שעל זה קאי. דאילו

סבר היראים שיהרג ואל יעבור קאי דוקא על ג' עבירות, או על כפיה של אנס לעבור עבירה, היה לו לציין זאת.

וכן הסמ"ג בלאוין ב הביא את איסור חילול השם, וכלל בו רק את הנזכר ביומא פו. ז"ל: "היכי דמי חילול השם, אמר רבא כגון תלמיד חכם דשקיל בישראל מבי מטבחיא ולא יהיב דמי לאלתר... מהלכה זו אתה למד שחילול השם קרוי תלמיד חכם שאינו נזהר במעשיו וגורם שאומרים עליו דופי. ואני דרשתי לגליות ישראל כי המשקרים לגויים וגונבים להם הם בכלל מחללי השם שגורמים שיאמרו הגויים אין תורה לישראל..." עכ"ל. הנה לא הביא הסמ"ג בלאו זה אלא ענייני תלמיד חכם שלא נזהר במעשיו. אמנם לא הזכיר כאן יהרג ואל יעבור, אך לכאורה הוא בכלל כל חילולי השם שהם ביהרג ואל יעבור. ה. איתא בסנהדרין כו: "אמר רב נחמן אוכלי דבר אחר פסולין לעדות, הני מילי בפרהסיא אבל בצינעה לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאיתזוני בצינעה וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה חיותיה הוא". ופרש"י אוכלי דבר אחר, מקבלי צדקה מן הנכרים דהוי חילול השם. וכ"פ השו"ע יו"ד רנד א: "אסור לישראל ליטול צדקה מן העובד כוכבים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל ואינו יכול ליטלה מהעובד כוכבים בצינעה הרי זה מותר". כ' הש"ך הטעם משום חילול השם דמבזיה נפשיה בפרהסיא. ובלבוש פירש שחילול השם הוא שאומרים הגויים 'כמה מגונה אומה זו שאין מפרנסים ענייה'. ולכאורה מכאן ראייה שבמקום פיקוח נפש לא אומרים שיהרג ואל יעבור על חילול השם. ויש לדחות, שאם אי אפשר בענין אחר אין זה חילול השם, דההכרח לא יגונה. וגם לטעם הלבוש, אין זה גנאי לישראל שאין מפרנסים ענייהם אם אין יכולת בידם, דהגנאי הוא רק אם יש יכולת בידם והם מפקירים אותם לרעב (אמנם בנמוקי" כתב להחיר כשאי אפשר בענין אחר משום דוחי בהם כחייב הצ"ע).

ו. בשו"ת הריב"ש קעא סובר שכאשר הדין שיעבור ואל יהרג, אסור לו להחמיר ולההרג, וכשיטת הרמב"ם בזה. ועל פי זה הוא דן במה שמצינו בפ"ק דקידושין (לט:): בעובדא דר' חנינא בר פפי דתבעתיה מטרוניתא והיה מסכן עצמו כדי שלא יעבור (וכן שם מעשה דומה עם ר' צדוק שנכנס לתנור ולא לעבור). וכן שם בעובדא דרב כהנא בכיוצא בזה (שקפץ מהגג שלא לעבור). וכ' שם הריב"ש בשם האחרונים: "שהיו עושים כן אף על גב דלאו דינא הוא, שאין זה גילוי עריות, דישראל הבא על הכותית בצינעה בית דינו של חשמונאי גזרו, אבל מפני שהיו גדולי ישראל וזילא בהו מילתא הוי כחילול השם... ודוקא אנשים גדולים כאלו אבל אדם אחר שמוסר עצמו למיתה במה שדינו לעבור ואל יהרג הרי זה מתחייב בנפשו". רואים שסובר הריב"ש שיש דין שיהרג ואל יעבור גם בחילול השם של אדם גדול שאינה עבירה מדינא. וכן המאירי לסנהדרין עד. ד"ה ויש מחדשים ביאר הני עובדי דקידושין שם משום חילול השם. אוצר החכמה

ז. כתב בתשובות הרי"ד (רבנו ישעיה דטראני הוקן) סימן נג, אודות מעשה שבא לפניו שהממשלה באה בתביעה לקהל היהודים, ומפני שיראים על ממונם הם מכחישים, ודנו

אוצר החכמה

שופטי העיר שישבעו עשרה אנשים מבני הקהל, ונשאל האם הם רשאים להשבע לשקר עבור הגויים כדי להנצל מנגישתם. והשיב שאין כאן בעיה של דינא דמלכותא, כיוון שהדברים באים בדרך של עלילה ולא לפי חוקי המלכות. ומה ששינינו שנודרים לחרמים להרגין ולמוכסין, זהו רק על העתיד, שמטיל תנאי בליבו, כגון שאומר יאסרו כל פירות העולם עלי אם זו לא תרומה, ומכוון בליבו שיאסרו רק היום, שבכה"ג לא אמרין דברים שבלב אינם דברים. אך הוסיף שצריך להודיע לכל בני הקהילה את המירמה והתחבולה שהם נשבעים עליה, כדי שלא יחשדו בעיני ההדיוטות שנשבעים לשקר. וכל זה כשהגויים מתרמים וסוברים שבאמת הם נשבעים, אבל אם הדבר ידוע להם שלשקר הם נשבעים, אין לך חילול שמים גדול מזה, ולא מבעיא על עסקי ממון שהוא אסור, אלא אפילו על עסקי הצלת נפשות הוא אסור, כדאמרין בפרק בן סורר ומורה (דחשיב פרהסיא), עכת"ד. נמצא שסובר הרי"ד שבחילול השם כזה שהגויים חושבים שנשבעים לשקר הדבר אסור גם על עסקי הצלת נפשות, כלומר יהרג ואל יעבור. ועי' בט"ז יו"ד רלב יד ס"ק כח שכתב שבדבר הגורם לו מיתה שרי אף שיש חילול השם. וצ"ע מדברי הרי"ד הנ"ל שאוסר בחילול השם אף במקום פיקוח נפש. אך לק"מ, דהרי"ד מיירי בחילול השם ברבים, שעליו אמר שיהרג ואל יעבור, ואילו הט"ז לא מיירי ברבים.

אה"ח 1234567

ח. כתב בספר ים של שלמה ב"ק ח נט אודות זה ששאל הרג את עצמו פן יתעללו בו הערלים, אף שבעלמא אסור לאדם להרוג את עצמו, אבל שאני שאל "אפשר משום כבוד מלך משיח ה', שאין ראוי שימות בידי הערלים ויעשו בו מיתת עינוי ובזיון והוא חילול ה' ", עכ"ל. מוכח דס"ל שחילול ה' דוחה את האיסור של הריגת עצמו שהוא כרציחה, ויהרג ואל יגרום לחילול ה', אף שהחילול הוא בשב ואל תעשה, שהרי לא הוא גורם לחילול אלא הגויים, ואף שהחילול אינו עבירה בפרהסיא כהעברה על הדת, אלא רק זה שאינו ראוי שמשחח ה' ימות בידם בבזיון, זה כבר דוחה איסור הריגת עצמו.

ט. בספר פאר הדור ג קפה כתוב משם החזון איש משמועה (ובדור שאין לזה את התוקף של דברי החז"א בספר): "מצינו בסנהדרין קז. שביקש דוד לעבוד עבודה זרה לבל יתחלל שם שמים כאשר יהרגנו בנו (ופירש רש"י שיהיו בני ישראל מתרעמים על סידרתו של הקב"ה היאך חסיד כמותו נענש כל כך שהרגו בנו), הרי דמות אפילו לעבוד עבודה זרה כדי שלא יהיה חילול השם. עוד מצינו כן לענין גילוי עריות, שמסרה אסתר עצמה לאחשורוש כדי להציל את כלל ישראל, והגם דבגילו עריות בקום ועשה הדין דיהרג ואל יעבור, מ"מ אם כל ישראל יהרגו הוה חילול ה' שאומתו ובניו של הקב"ה נהרגו כולם, ומותר לעבור בגילוי עריות למנוע חילול ה'. עוד מצינו כיוצב"ז לענין שפיכות דמים ביבמות עט. שהרגו ישראל לבני שאל הגם דלא היו חייבים מיתה, משום דמוטב תיעקר אות אחת בתורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא (על הריגת הגבעונים), וא"כ כ"ש שאין להתיר שום איסור שבתורה משום פיקו"נ במקום שיהיה עי"ז חילול השם". רואים מכאן שהחזו"א דן אופנים אלו כחילול השם אף שלא היו העברה על הדת בפרהסיא, אלא רק מה שיאמרו הגויים שפשטו ידם בגרים

גרורים, או יאמרו חסיד כמותו הרגו בנו, ובכל זאת דנס החזו"א כחילול השם בכל חומרתו שדוחה את ג' העברות ובודאי הוא בכלל יהרג ואל יעבור.

י. בהזון איש בתשובות וכתבים סימן מח כתב: "בכלל צריך זהירות יתירה בהיתר פקו"נ, ואם באנו להפריז על המידה יפתחו כל החנויות בשבת בטענת הפסד כל הפרנסה ויבואו לפיקו"נ, ובכלל אם הנידון לביטול השבת הוה כחילול השם, ובחילול השם יש דין יהרג ואל יעבור, וגם זה צריך שיקול הדעת". וכן מובא בספר פאר הדור ח"ג עמוד קפו שנשאל החזו"א על היכן הגבול של פיקו"נ והשיב: "כשגבולות פיקו"נ מתרחבים ונוגעים למצב של עקירת הלכה לגמרי, הדבר נוגע ומגיע לחילול השם, ואז אנו אומרים שחילול השם דוחה פיקוח נפש, ולכן לא התירו החתם סופר והנודע ביהודה לנתח מת לצורך הצלת חולה, אלא אם כן החולה מסוכן מזומן ועומד באותה שעה, ואף על פי שניתוחי מתים תמיד נוגעים בסופו של דבר לפיקוח נפש, אלא כאמור שאם כן יעקר העניין כולו, ובזה כבר יש חילול השם. והדבר מסור לחכמי הדור השם שיכולים להכריע בדבר מתוך טביעות עין, והם שצריכים לדון בכל מקרה, לפי המצב ולפי השעה". רואים שהחזון איש דן חילול השם כדוחה פיקוח נפש ובודאי גם כיהרג ואל יעבור אף שלא מדובר בכפיה על הדת בפרהסיא, אלא בעקירת הלכה שדינה כחילול השם. אך עדיין יש לטעון שעקירת הלכה הוא חילול השם גדול ואין מכאן ראיה לחילול השם שנעשה על ידי אדם חשוב.

יא. בספר נחל אשכול הלכות מילה אות ט (הובא בחזקת היולדת פכ"ג) הביא ראיה מיומא פד. במעשה דר' יוחנן שנשבע לנכרית שלא יגלה לאחרים רפואה שעשתה לו, והלך ולימדה בבי מדרשא, וביארו בגמרא שלא היה בזה שבועה ממש, אך שאלו שסו"ס היה בזה חילול השם, כיוון שהנכרית חשבה שנשבע לה. ומוכח שאף שיש ברפואה זו פיקו"נ, היה אסור לגלותה אם יהיה בזה חילול השם. רואים מכאן שחילול ה' של אדם גדול העושה דבר שנראה כעבירה, אף שאינה עבירה, אינו נדחה מפני פיקוח נפש.

יב. שו"ר בספר משפטי התורה, להגר"צ שפיץ על ב"מ, בקונטרס הצלת חיים סימן ב שעמד בנושא זה, והביא את הראיה מסנהדרין קז. שהבאנו בשם החזון איש, וכן את הראיה מספר חסידים שם, ואת הראיה מהיראים שם, ומסיק לאיסורא.

יג. ועל עצם ההנחה שחילול השם שעושה אדם גדול ולמדין ממנו להקל, כגון ארבע אמות בלא תורה או לא יהיב דמי לאלתר ודומיהם (וכפרהסיא), שכל אלו הם חילול השם "קטן", ביחס לכגון שגוי כופה יהודי לעשות איסור בפרהסיא שהוא חילול "גדול", עצם הנחה זו אינה ברורה כלל. דמאן יימר שהוא חילול השם קטן ביחס לכפיה על הדת. והרי לענין אם למדין ממנו להקל איפכא מסתברא, שבודאי למדין להקל מהאדם הגדול יותר מכל. וכן לענין הזילותא שגורם בעת חילולו, מהאדם הגדול יש יותר זילותא מאשר מאדם שעובר עבירה בכפיה באונס גמור של פיקוח נפשו וכולם רואי את האונס. ולכן מאוד מסתבר לומר שאין לחלק ביניהם, ואין בכוחנו לדעת מהו חילול גדול ומהו קטן.

מכל זה נראה ברור שדין יהרג ואל יעבור קאי על כל סוגי חילול השם ברבים, גם בדברים ה"קטנים", כגון אדם חשוב הגורם לזילזול במצנה, אם נעשה ברבים, יהרג ואל יעשה זאת!

אוצר החכמה

ועתה נבוא לדון באותם המקרים שפתחנו בהם, ובעוד מקרים הקשורים לנידון זה, להלכה ולא למעשה, ולמעשה צריך להוועץ בגדולים וכל מקרה לגופו:

- ראובן היה צריך להשיג תרופה באופן דחוף מאוד. לצורך זה הוא רצה לעקוף את התור בבית המרקחת. עקיפת תור של אדם חשוב ומכובד היא חילול השם ברבים, ואסור לו לעקוף את התור גם כאשר יש פיקוח נפש. רק אם כל הממתינים יבינו שהוא עוקף לצורך הצלה מסכנה יהיה הדבר מותר.

- אביו של ראובן אושפז בבית חולים לקראת ניתוח דחוף. הרופא המומחה שעמד לנתחו שוחח עם ראובן לפני הניתוח ובמהלך השיחה הוא דיבר בגנות תלמידי הישיבות. ראובן השיב לו בדברים נכוחים והסביר לו את חשיבות לימוד התורה והגנתה על העולם, הרופא נפגע שלא כיבדו את דעתו (הויכוח היה ברבים), וסירב לבצע את הניתוח. אביו של ראובן נותח על ידי רופא אחר פחות מומחה. אסור היה לראובן להחניף לרופא, גם תמורת חיי אביו, משום שבחנופה זו היה חילול השם בפרהסיא (ואם השיחה היתה בצינעא אפשר שמותר).

- ראובן מנהל אירגון הצלה המעביד מאות מתנדבים. לצורך האירגון נצרך ראובן להשתמש בטלפון שאינו כשר כיוון שיש בו אפשרויות שימוש שאין בטלפון כשר. השימוש בטלפון הזה גובל בהצלת נפשות כיוון שהוא מאפשר הגעת המתנדבים מהר יותר. ברם, לעומת זאת, ראובן הוא אדם חשוב ומוכר ואם יתפרסם שהוא מחזיק טלפון שאינו כשר, יהיה חילול השם, שיאמרו שאינו שומע לרבנים האוסרים זאת. אשר על כן אסור לראובן להחזיק טלפון זה, גם תמורת חיי אדם, אלא אם כן הוא יצליח לשמור זאת בסוד.

הדעה 1114267

- אחד מארגוני החדש עסק בגיוס כספים עבור ניתוח דחוף להשתלת כליה. הועלתה הצעה שרב האירגון יפנה למוסד בחו"ל השייך למסיון ומעוניין לסייע במקרים דומים. לצורך זה הרב היה צריך להפגש עם כומר העומד בראש המוסד שבחו"ל ולהתרפס לפניו. בפניה זו יש משום חילול השם ברבים, כיוון שהדברים ודאי יתפרסמו, ואסור לעשותה גם כאשר עומד לפנינו חולה שיש בו סכנה.

- במעשה שהובא בספר משפטי התורה שם, אודות חולה סופני ששוחרר לביתו כיון שהרופאים התייאשו ממנו, ובא לבקרו שכן תלמיד חכם וסיפר לו על תרופה טבעונית שעזרה לרבים להאריך את ימיהם, והחולה ביקש והתחנן שישגי לו מיד את התרופה. בשעה זו כל החנויות היו סגורות, פרט לחנות אחת בבעלות כומר, הנמצאת בבנין שמבקרים שם רק גויים הסוגדים לעבודה זרה, כך שכל הבאים

למקום זה הם גויים עובדי ע"ז או חילונים, ואילו שומרי מצוות מדירים רגליהם ממקום שפל זה, אף על פי שלא עובדים במקום זה לעבודה זרה שלהם. והסתפק התלמיד חכם שאם הוא יכנס לשם, יגרם חילול השם שיחשדו בו שמאמין בסתר בעבודה זרה, ויאמרו התירו פרושים את הדבר. ולכן מסיק שיש לאסור את הכניסה לאזור זה, גם אם בגלל זה עלול החולה למות בקיצור ימים. אמנם חלה עליו חובה להשיג את התרופה בכל דרך, אף בהוצאת תשלום, וכגון לשלוח גוי או מי שנראה כך ולהסביר לו את הצורך בתרופה ושהוא יקנה מהמקום ההוא. ולענ"ד נראה שבמקרה שחילול השם לא יהיה ברבים ולא יתפרסם, כיוון שמבקרים שם רק גויים או חילונים, אפשר שמותר לפיקוח נפש.

• אשה שבעלה מכה אותה, וניסתה דרכים רבות, אם תפנה למשטרה ותפרסם את הדבר, יהיה חילול השם, שיאמרו הבעלים הדתיים אכזריים ומכים את נשותיהם, ולכאורה אין לכך היתר. וכן אין היתר לפנות לחילונים שיבואו להגנתה, אלא עליה להעזר באירגונים שומרי מצוות בלבד. ואם אינה מוצאת מזור באירגונים אלה יש להוועץ עם חכם באלו דרכים לנקוט.

• ילד שאביו מכהו ואינו פיקוח נפש, אם יפרסם את הדבר להגנתו ויהיה חילול השם, אין לכך היתר. עליו לחפש עזרה באופן שלא יהיה חילול השם. ואם הם הכאות של פיקוח נפש, עיין לקמן אודות אדם שקיבל איום על חייו.

• אדם חשוב שצריך לצאת באמצע התפילה לצורך פיקוח נפש, כגן שקיבל טלפון שאשתו צריכה ללדת, ואם יצא סתם כך ילמדו ממנו להקל, שהוא חילול השם ברבים, אינו יכול לצאת אא"כ יהיה ניכר שהוא יוצא לצורך זה.

• שכן הבונה ללא רשיון ומזיק לשכנים, ולא שומע לבית הדין, שמעיקר הדין מותר לפנות לעיריה וכדומה שיפסיקו לו את הבניה, אחרי קבלת היתר מבית הדין, אך אם יהיה חילול השם, יש לעיין אי שרי. וכבר שמענו על פועלים ערבים שהתפלאו על הלשונות במהלך בניה כאשר ניכר לכל שמדובר על צרות עיין והוא חילול השם בפני אותם פועלים.

• ראובן קיבל איום טלפוני משמעון שאם הוא לא יבטל את העיסקה הוא יפגע בנפשו. לכאורה אסור לראובן לפנות למשטרה ולספר על האיום ולבקש את הגנתם, כיוון שיהיה מכך חילול השם, משום ששמעון הוא אדם הנראה כשומר מצוות ויאמרו שהדתיים רוצחים, וכאשר יש חילול השם ברבים, אדם צריך מסור את נפשו. ברם, כיוון שאם אכן ראובן ירצח על ידי שמעון יהיה חילול השם גדול יותר, שהדבר יתפרסם בעיתונות ויגנו את שומרי המצוות וילעגו להם, לכן מותר כבר עכשיו לפנות למשטרה שהוא חילול השם קטן יותר. אך אין לסעון שאת חילול השם גורם המאיים על רצח, והעוון עליו, כיוון שבחילול השם לא מתחשבים בטענה כזו, שהרי אף אם המאיים הכופה את ישראל לעבוד ע"ז הוא יהודי מומר,

גם אז אמרינן שיהרג ואל יעבור, ולא אומרים שהעוון עליו. וע"כ שבחילול השם כל מי שיכול למונעו חייב למונע בכל דרך אף תמורת חייו.

• אודות אם חולת נפש שהיתה מכה את בנה הפעוט מכות חזקות ומרעיבה אותו. הילד עמד בפני סכנת חיים ואחד הפתרונות שעמדו בפני העסקנים היה לפנות למשטרה. פניה זו תיגרום לחילול השם כיוון שהדבר יגיע לעיתונות והם יפרסמו שהדתיים מכים את ילדיהם ומתעללים בהם. לכאורה אין היתר לפנות למשטרה, גם תמורת חיי הילד, משום חילול השם. ברם, כיוון שאם הילד ימות הדבר יתפרסם ויהיה חילול השם גדול יותר, לכן נראה שכבר עכשיו יש היתר אחרי שמיצו את כל שאר האפשרויות ובהוראת בית הדין.

אוצר החכמה